

Колб О. Г.,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0003-1792-4739

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НА ПРАКТИЦІ СТАТТІ 436² КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

ON SOME PROBLEMIOUS ISSUES OF THE IMPLEMENTATION IN PRACTICE OF ARTICLE 436² OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

У даній науковій статті здійснено правовий аналіз складу кримінального правопорушення, юридична відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 436² Кримінального кодексу (КК) України.

Встановлено, що у ч. 1 ст. 436² КК допущено декілька правових прогалин, які суттєво впливають на кваліфікацію визначених у диспозиції зазначеної статті суспільно небезпечних і караних діянь та в подальшому приводять до численних скарг учасників кримінального провадження щодо обґрунтованості винесених у зв'язку з цим рішень судів різних інстанцій.

Зокрема, результати проведеного аналізу засвідчили той факт, що у вказаній частині ст. 436² відсутні такі необхідні ознаки складу злочину, як: «вчинення дій» (об'єктивна сторона) та «публічність» (спосіб вчинення даного кримінального правопорушення). Як наслідок, при теперішній правовій конструкції аналізованої у цій роботі норми права, суди притягають до кримінальної відповідальності осіб за висловлювання, а не за вчинення суспільно небезпечних і караних діянь, що, у свою чергу, суперечить положенням як ст. 22 КК щодо підстав кримінальної відповідальності, так і ст. 11 цього ж Кодексу, в якій закріплені системні ознаки поняття кримінального правопорушення, однією з яких є вчинення особою передбаченого КК діяння (дії чи бездіяльності).

Виходячи з цього, доведено також, що зазначені у ч. 1 ст. 436² КК дії мають вчинятись публічно, а тому за висловлювання з цього приводу у приватному (сімейному) житті без реалізації їх на певних стадіях злочинної діяльності (готування чи замаху на вчинення визначеного у цьому Кодексі діяння) не може наступати кримінальна відповідальність.

Такий висновок ґрунтується також на положеннях Конституції України та тих міжнародно-правових актів, які стали в установленому законом порядку невід'ємною частиною національного законодавства (зокрема, Конвенція про захист основоположних прав і свобод людини), згідно з якими заборонено втручання у приватне життя, навіть у випадках, передбачених ч. 1 ст. 436² КК.

Враховуючи зазначене, у даній науковій статті констатовано, що для запобігання випадкам незаконного (свавільного) притягнення до кримінальної відповідальності, слід на законодавчому рівні усунути існуючі у диспозиції ч. 1 ст. 436² КК правові прогалини, а на рівні Верховного Суду прийняти спеціальну постанову з даного питання.

Ключові слова: підстави кримінальної відповідальності; ознаки кримінального правопорушення; склад злочину; суспільно небезпечне діяння; публічність; приватне (сімейне) життя; кримінальне провадження; міжнародно-правовий акт.

This scientific article provides a legal analysis of the composition of a criminal offense, the legal liability for which is provided for in Article 436² of the Criminal Code (CC) of Ukraine.

It has been established that in Part 1 of Article 436² of the CC there are several legal gaps that significantly affect the qualification of socially dangerous and punishable acts specified in the disposition of the specified article and subsequently lead to numerous complaints by participants in criminal proceedings regarding the validity of the decisions made in this regard by courts of various instances.

In particular, the results of the analysis demonstrated the fact that in the specified part of Article 436² there are no such necessary elements of the composition of the crime as: “commitment of actions” (objective side) and “publicity” (method of committing this criminal offense). As a result, under the current legal construction of the legal norm analyzed in this work, courts hold individuals criminally liable for statements, and not for committing socially dangerous and punishable acts, which, in turn, contradicts the provisions of both Art. 22 of the Criminal Code regarding the grounds for criminal liability, and Art. 11 of the same Code, which enshrines the systemic features of the concept of a criminal offense, one of which is the commission by a person of an act (action or inaction) provided for by the Criminal Code.

Based on this, it is also proven that the actions specified in Part 1 of Art. 436² of the Criminal Code must be committed publicly, and therefore, statements on this subject in private (family) life without their

implementation at certain stages of criminal activity (preparation or attempt to commit an act specified in this Code) cannot incur criminal liability.

This conclusion is also based on the provisions of the Constitution of Ukraine and those international legal acts that have become an integral part of national legislation in accordance with the procedure established by law (in particular, the Convention for the Protection of Fundamental Rights and Freedoms of Human Beings), according to which interference with private life is prohibited, even in cases provided for in Part 1 of Article 436² of the Criminal Code.

Taking into account the above, this scientific article states that in order to prevent cases of illegal (arbitrary) criminal liability, it is necessary to eliminate the legal gaps existing in the disposition of Part 1 of Article 436² of the Criminal Code at the legislative level, and at the level of the Supreme Court to adopt a special resolution on this issue.

Key words: *grounds for criminal liability; signs of a criminal offense; elements of a crime; socially dangerous act; publicity; private (family) life; criminal proceedings; international legal act.*

Постановка проблеми. Як показує аналіз судових рішень, що стосуються застосування положень ст. 436² КК України, на практиці виникає низка проблем, які суттєвим чином впливають на дотримання визначених у кримінальному праві принципів (верховенства права; законності; справедливості т. ін), а також на рівень правоохоронної та запобіжної діяльності в нашій державі, з урахуванням при цьому вимог воєнного стану та передбачених у зв'язку з цим правообмежень у ст. 64 Конституції України.

До таких проблемних питань, виходячи з результатів проведеного дослідження, можна віднести наступні із них, а саме – це:

1) визначення виключного переліку ознак кримінального правопорушення, мова про яке ведеться у ч. 1 ст. 436² КК, які є обов'язковими для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності за вчинення даного суспільно небезпечного та караного діяння;

2) встановлення на законодавчому рівні чітких меж і ознак кримінальної відповідальності за вчинення даного кримінального правопорушення, з огляду положень Конвенції про захист основоположних прав і свобод людини щодо недопустимості втручання у приватне (сімейне) життя;

3) юридичне обґрунтування, у тому числі у виді примітки до ст. 436² КК, притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення зазначеного злочину повторно, з тим, щоб мати правові підстави для розмежування його із так званими продовжуваними кримінальними правопорушеннями.

З огляду на це, слід визнати, що в наявності складна прикладна проблема, яка обумовлює необхідність активізації наукових пошуків щодо її успішного вирішення.

Враховуючи зазначене **метою** даної статті є наукове обґрунтування необхідності видозміни на законодавчому рівні змісту с. 436² КК України у контексті вимог Конституції України та міжнародно-правових актів щодо заборони втручання у приватне (сімейне) життя.

У свою чергу, **головним завданням** цієї праці є розробка науково обґрунтованих заходів і висновків, спрямованих на усунення існуючих у вказаній нормі КК правових прогалин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчення наукової літератури свідчать про те, що активно та продуктивно над вирішенням зазначеної проблематики працюють такі учені, як: П. П. Андрушко, В. С. Батиргарєєва, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. М. Бурдін, С. Б. Гавриш, В. В. Голіна, Б. М. Головін, В. Г. Грищук, Н. О. Готорова, Л. М. Демидова, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, О. О. Житній, З. А. Загинеї, М. В. Корчевський, О. О. Кваша, О. О. Книженко, О. М. Костенко, В. В. Кузнецов, М. І. Мельник, О. О. Мережко, В. А. Мисливий, А. А. Музика, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий, М. І. Панов, Є. О. Письменний, О. П. Рябчинська, А. В. Савченко, Є. Л. Стрельцов, В. П. Тихий, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, В. І. Шакур, Ю. С. Шемшученко, Н. М. Ярмиш, ін.

У той самий час, у контексті тих проблем, що склали зміст предмета даного наукового пошуку, слід визнати, що кількість доктринальних розробок є недостатньою, а це, у свою чергу, актуалізує необхідність активізації цієї діяльності у сьогоденні та визначає теоретичну та практичну цінність таких та інших доктринальних розвідок.

Виклад основного матеріалу. Якщо систематизувати існуючі в науці підходи, що стосуються визначеної у цій роботі проблематики, то можна констатувати наступне:

1. Щодо юридично значущих ознак, які є обов'язковими для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 436² КК, то відповідь, лежить у її змістовній площині, враховуючи, що у диспозиції зазначеної норми Кодексу відсутньою є така ознака об'єктивної сторони даного злочину, як спосіб (зокрема, вказівка законодавця про «публічність» вчинення цих суспільно небезпечних діянь (виправдовування, визнання правомірною, а також заперечення збройної агресії тощо)).

Виходячи з цього та керуючись положеннями ч. 3 ст. 3 КК про те, що кримінальна відповідальність за аналогією заборонена, слід визнати, що вказана правова прогалина [1, с. 271–275], у слідчо-судовій практиці може слугувати юридичною підставою (навіть при наявності фактичної) [2, с. 685–687] для звільнення особи від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 436² КК.

Така позиція ґрунтується на тому, що однією з ознак кримінального правопорушення, поняття якого вказано в ч. 1 ст. 11 КК, є його суспільна небезпечність, правова природа якої у випадку з аналізом складу злочину, мова про який ведеться в ч. 1 ст. 436² КК, полягає у тому, що таке суспільно небезпечне діяння в обов'язковому порядку має проявлятися у публічному просторі [3, с. 942–944].

Аналогічний висновок з цього приводу можна зробити з тих наукових підходів, які стосуються юридичного значення такої ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, як «суспільно небезпечні наслідки», оцінка яких має здійснюватись у правосудді з огляду тієї шкоди, яка була завдана суспільним відносинам [4, с. 944–948] (у випадку з підставами кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 436² КК – це сфера миру, безпеки та міжнародного правопорядку).

Отже, притягнути до кримінальної відповідальності особу, яка вчинила діяння, що визначені як протиправні та карані в ч. 1 ст. 436² КК, в умовах приватного життя (зокрема, у розмовах з дружиною), на сьогодні було б юридично неправильно та несправедливо [1, с. 125–126], на чому постійно акцентує увагу суб'єктів правозастосування Конституційний Суд України [5].

На цьому ж наполягають й учені, які досліджують правовий інститут підстав кримінальної відповідальності, виходячи зі змісту функцій складу будь-якого кримінального правопорушення (фундаментальної; процесуальної; розмежувальної та гарантійної) [6, с. 14].

Та, попри все, головні аргументи з означеного питання викладені у Конституції України. Так, у ч. 1 ст. 32 Конституції України зазначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених законом.

Як з цього приводу вказано в рішенні Конституційного Суду України від 20.01.2012 № 2-рп/2012, інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості або дані, що пов'язані з нею та членами її сім'ї, а тому втручання у таке життя можливо тільки у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки [7], тобто, коли безпосереднім об'єктом протиправного та кримінально караного діяння є ті із них, які визначені у розділі I Особливої частини КК (ст.ст. 109–114²).

Отже, з урахуванням конституційних положень та зазначеного рішення Конституційного Суду України, та знову ж таки, положень ч. 3 ст. 436² вказаного Кодексу, діяння вчинені в умовах особистого та сімейного життя без ознак публічності, варто констатувати, що у таких випадках притягати членів сім'ї до кримінальної відповідальності не можна [8, с. 150–171].

Якщо ж піти іншим шляхом, то наша держава може «скотитись» до відомих у її історії

у XX столітті сталінських репресій, жертвами яких ставали у тому числі й члени сім'ї за «доносами» своїх близьких [9].

Таким чином, доповнення у сьогоднішній ч. 1 ст. 436² КК України такою ознакою об'єктивної сторони даного кримінального правопорушення, як «публічність», є необхідною та достатньою юридичною умовою у порядку системоутворюючих ознак підстав кримінальної відповідальності за вчинення цього суспільно небезпечного та караного діяння.

2. Важливою у цьому сенсі є й відповідь на запитання: Чи можна, з огляду положень ст.ст. 8, 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та в цілому з юридичної точки зору вважати суспільно небезпечним діянням у розумінні ст. 436² КК, висловлені в квартирі та виключно під час спілкування подружжя судження, зміст якого зводиться до виправдовування збройної агресії російської федерації (рф)?

Як показали результати логічно-юридичного з'ясування змісту положень ст. 8 вказаної Конвенції [10], вони у повній мірі кореспондуються з нормами Конституції України (ст.ст. 31, 32), що, зокрема, стосуються означеної проблематики та, з урахуванням вимог ч. 1 ст. 9 Основного Закону і ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори», мають таку ж юридичну силу, як і національні законодавчі акти, які регулюють порядок і випадки втручання в особисте та сімейне життя (ст.ст. 258, 275) Кримінального процесуального кодексу (КПК) України.

Так, якщо у ході кримінального провадження була використана інформація, що пов'язана з конфіденційним співробітництвом (у даному випадку – з дружиною засудженого) (ст. 275 КПК), то такі докази слід вважати недопустимими (ст.ст. 87–90 зазначеного Кодексу).

Отже, якщо йти за логікою рішень судів, які були прийняті на попередніх стадіях судового розгляду кримінального провадження по досліджуваній справі проблематиці [11], то таким чином слід притягати до кримінальної відповідальності за вчинення у сім'ї злісного хуліганства (ст. 296 КК); крадіжку (ст. 140 КК); незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 287 КК); ін., що з огляду Європейської конвенції з прав людини є неприпустимим і вважається Європейським судом з права людини (ЄСПЛ) порушенням права на повагу приватного та сімейного життя [12].

У такому ж контексті можна вести мову й про ст. 10 Європейської конвенції з прав людини, а саме – кожен має право на свободу вираження поглядів у приватному житті, якщо останні не здійснюються у публічній (за межами сім'ї) площині та не пов'язані з посяганнями на об'єкти національної безпеки (ст.ст. 109–114² КК), а також з діяннями, спрямованими на заворушення чи вчинення у зв'язку з цим інших злочинів (а, в ч. 1 ст. 436² вказаного Кодексу такі ознаки складу кримінального правопорушення відсутні).

Додатковим аргументом з цього приводу виступають висновки Венеційської комісії щодо змісту принципу верховенства права, який визнаний в Україні пріоритетним у переліку загальних засад кримінального провадження (п. 1 ч. 1 ст. 7 КПК). Зокрема, зазначена Комісія до його юридично значущих на практиці системоутворюючих ознак рекомендує встановлювати юридичну визначеність норм, які приймаються у державі-учасниці Ради Європи, а також заборону свавілля та дотримання прав людини [13, с. 16].

Таким чином, і у сенсі положень ст.ст. 8, 10 вказаної Конвенції вважати суспільно небезпечними та кримінально караними діяння, що пов'язані зі змістом ч. 1 ст. 436² КК, вчинені в приватному середовищі (в умовах сім'ї), але без ознак публічності, не можна.

3. Теоретично-прикладне значення має й відповідь на запитання, чи утворює кваліфікуючу ознаку ч. 3 ст. 436² повторність неодноразове упродовж певного періоду часу вчинення подібних за змістом передбачених вказаною нормою матеріального права дій, які полягають у висловленні певних суджень, або таке слід розглядати як продовжуваний злочин (ст. 32 даного Кодексу)?

Як видається, якщо для пізнання соціально-правової природи змісту ч. 3 ст. 436² КК застосувати методи формально-юридичної логіки та догматики, то слід констатувати, що зазначена норма кримінального права є колізійною [1, с. 275–281], позаяк у ч. 1 цієї статті Кодексу встановлена кримінальна відповідальність за висловлювання. У той самий час, у ст. 2 та ст. 11 КК однією із системних ознак, які визначають поняття будь-якого кримінального правопорушення та підстави кримінальної відповідальності за нього, є вчинення діяння (дій чи бездіяльності), тобто за висловлювання з того чи іншого приводу в умовах сім'ї, навіть повторно, визнавати суспільно небезпечною та караною поведінкою будь-якої особи не можна [14, с. 879–880].

Виходячи з цього, слід виключити з ч. 3 ст. 436² КК словосполучення «дії, передбачені частиною першою» та викласти вказану правову норму в новій редакції.

Крім того, для усунення існуючої правової колізії між ч. 1 та ч. 2 ст. 436² КК, частину 1 цієї

норми на початку речення необхідно доповнити словосполученням «вчинення дій, пов'язаних з виправдовуванням, т. ін.» та викласти її у новій редакції.

Та, попри все, навіть при такій правовій конструкції без доповнення ч. 1 ст. 436² КК словосполученням «здійснених публічно», неможливо у слідчо-судовій практиці вести мову про повторність (ст. 32 цього ж Кодексу) або про продовжуваний злочин у силу відсутності юридичних підстав з цього приводу.

Якщо ж до визначення вказаних кваліфікаційних ознак підійти з огляду положень ч. 2 ст. 436² КК, то варто констатувати, що у ч. 3 вказаної статті Кодексу, мова йде не про продовжуваний злочин [15, с. 838–840], а про повторність (ст. 32 даного Кодексу) [16, с. 692–694].

Такий висновок ґрунтується на положеннях постанови Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 №7, у п. 6 якої звернута увага на відмінності повторності злочинів від їх продовжуваності [17, с. 446–447], а також на доктринальних підходах з означеної проблематики [6, с. 108–109] та позиції Верховного суду (зокрема, щодо кваліфікації за ознакою повторності привласнення та розтрати чужого майна) [18, с. 445–452].

Висновки. Отже, виходячи з отриманих результатів проведеного аналізу та керуючись вимогами принципів щодо застосування норм права [1, с. 268–269], слід визнати, що у правовій конструкції, яка відображена у ч. 1 ст. 436² КК, вказана норма не має достатніх системоутворюючих ознак, які визначають підстави кримінальної відповідальності за вчинення даного суспільно небезпечного діяння.

Враховуючи зазначене, варто якісно видозмінити диспозицію цієї правової норми, шляхом, зокрема, доповнення її такими ознаками, як «вчинення дій» та «в публічних умовах», що дасть можливість вирішити не тільки існуючі у зв'язку з цим правові прогалини, але й правові колізії, які стосуються положень інших частин ст. 436² КК, а головне – створить правові перешкоди для порушення основоположних прав і свобод людини і громадянина у сфері приватного (сімейного) життя, які є концептуально визнаними на конституційному рівні в Україні, а також у відповідних нормах міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Теорія держави і права: підручник / за заг.ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
2. Панов М. І. Підстава кримінальної відповідальності. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти т.* Харків : Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст.голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України, 2017. 1064 с. С. 685–687.
3. Панов М. І. Суспільна небезпечність злочину. Суспільно небезпечні наслідки злочину. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти т.* Харків : Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст.голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2017. 1064 с. С. 942–944.

4. Панов М. І. Суспільно небезпечні наслідки злочину. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти т. Харків : Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2017. 1064 с. С. 944-948.*
5. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. О. М. Джузи, А. В. Савченко, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
7. Рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012 № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частини другої, третьої статті 34 Конституції України. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>
8. Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права. *Правова доктрина України: у 5-ти т. Харків : Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с. С. 150-171.*
9. Веденєєв Д. Незаконні політичні репресії 1920-1980-х років в Україні та проблеми реформування національної пам'яті. *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/research/2012/12/26/105584/>
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
11. Справа № 711/5049/22 (провадження № 51-4824 км 24). Касаційний кримінальний суд. URL: <https://court.gov.ua/fair/sud9941/>
12. Воютка Д. Право на повагу до приватного і сімейного життя у практиці ЄСПЛ: CASE STUDY справ проти України за 2023 рік. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/yespl-case-study-2023/>
13. Доповідь про правовладдя (переклад українською С. Головатого). Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). Страсбург: CDL-AD (2011) 003rev, 2011. 91 с.
14. Тацій В. Я. Склад злочину. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти т. Харків : Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2017. 1064 с. С. 879-880.*
15. Зінченко І. О., Шевченко Є. В. Продовжуваний злочин. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти т. Харків : Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2017. 1064 с. С. 838-840.*
16. Зінченко І. О. Повторність злочинів. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти т. Харків : Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2017. 1064 с. С. 692-694.*
17. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 № 7. *Постанови Пленуму Верховного Суду України / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2011. 456 с.*
18. Верховний Суд висловився щодо кваліфікації за ознакою повторності привласнення та розтрати майна. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/334836-verkhovnyu-sud-vyskazalsya-о-kvalifikatsii-po-priznaku-povtornosti-prisvoeniya-i-rastraty-chuzhogo-imuschestva>

Дата першого надходження статті до видання: 22.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025